

хришћанске истине. Оне су сведочанство немоћи да се суочи са светом у његовом конкретном историјском виду.

4) Коначно, **Коларић је заговорник утопистичког учења и активности усмерених на потраживање другачијих, алтернативних парадигми, модела и међуодноса који ће унапредити постојеће стање.** Изнад свега, аутор *Хришћанства и уметности* преноси дугогодишње и плодно искуство трагања за уметношћу која није под знаком идеја и концепата, иако се у њима огледа, већ под знаком новог живота, као истинског реалитета.

Др Јана М. АЛЕКСИЋ
Научни сарадник
Институт за књижевност и уметност,
Београд
tiamataleksic@gmail.com

ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ У ВРЕМЕНУ ЕКСПЕРТА

Славко Гордић, *Међу својима*, Академска књига, Нови Сад 2020

У луцидно постављеној дилеми на крају текста под насловом „Језик и писмо: греси и огрешења државе и струке”, који се налази међу осталим текстовима писаним на различите теме и различитим поводомима, у књизи *Међу својима*, у дилеми која својом луцидношћу прецизно открива да дилеме заправо нема, професор емеритус Славко Гордић сублимира све оно што представља основни тон и дух ове књиге – а то је одговорност појединца и народа, заснована на познавању и препознавању свог и сопственог у култури, међу претходницима, али и потомцима. Отуд реч *огзив*, коју користи да би нагласио потребу за повезаношћу са сопственом културом. Ево те наводне дилеме која се разоткрива у конструкцији професора Гордића: „Ако истинско и доследно поштовање Устава и најављено прецизирање законских одредби не зауставе *шпенд* нашег културног самопорицања, за коју годину неће бити ћирилице, па ни бриге за нешто чега смо се одрекли. А будући историчари ће нагађати да ли је био посредни глобалистички фатум или срамотни нехај и кукавичлук”.

Не поричући да постоји *глобалистички фајџум*, Славко Гордић, црпећи интелектуалну и моралну снагу из познавања сопствене културе, њених високих домета, на одговорност за евентуални пораз позива психолошко-социолошки механизам самопорицања и одрицања од себе – дакле, на крају, без обзира на све спољашње утицаје, криви ћемо бити ми.

У конструкцији тог механизма самопорицања, ако до краја покушамо да испратимо ове две наведене реченице, по Славку Гордићу, налазе се нехај и кукавичлук. Шта подразумева под нехајем и кукавичлуком, аутор ће, пажљивом читаоцу, који не тражи готова решења, експертска, открити осталим текстовима који се налазе у овој књизи.

Књига је подељена на два дела. У првом делу књиге налазе се текстови који представљају допуну и продубљивање ранијих ауторових читања Шантића, Дучића, Иве Андрића, Вељка Петровића, Милана Кашанина, Милана Радуловића, Слободана Ракитића, Тање Крагујевић и Стевана Тонтића, затим ту се налазе и „Фрагменти о Милану Пражићу” и „Маргиналије о *Лајковачкој ђрузи* Радована Белог Марковића”. Други део књиге *Међу својима*, обимом мањи, чине излагања на округлим столовима, објављена у периодици или тематским зборницима: „Косово и Метохија: пет подсећања”, „Аутошовинизам и космополитизам”, „Интелектуалац у сфери политике”, поменути текст „Језик и писмо: греси и огрешења државе и струке” и текст „О српском културном обрасцу, корпусу и простору – из данашњег видног угла”.

Кад наглашава суптилне везе између песника, између Шантића и Змаја, између Шантића и Војислава Илића, наравно, везе које успоставља Шантић са реченим песницима (мада није немогуће ни обрнуто, песници, писци уопште, успостављају везе како са претходницима, прецима, тако и са потомцима, уколико су, наравно, значајни песници – та антиципација или чак преузимање од потомака, својствена је великим духовима), професор Гордић именује као *одзив* (те би, у том случају, антиципација значила *позив*, позив потомцима). Деликатност тог одзива, односно позива, дијалога или полилога који се успоставља међу писцима, видљива је, врло често, пре у духу него у слову које је место сусрета.

Познатом његошевском тренутку песме „Ми знамо судбу” (1907), чији завршни терцет гласи: *Све ишако даље, ишамо, до Голгоше, / И кад нам мушке узмете живоше, / Грбови наци бориће се с вама!*, претходила је слична, брито интонирана завршница песме „Сеоба” (1902): *Не идише, браћо, од родној ђраћи, / Јер мученој земљи мученика ђреба... // Треба мушке снаје и вишецких руку, / Треба Обилића и слободних лава... / Треба ваше смрти и вашијех мука...* Пре професионалних љубитеља књижевности, критичара и историчара, биће да је ову песму најбоље прочитао песник Тин Ујевић. „Тај последњи окрутни стих, то несмирено треба, треба смрти, треба мука, треба мученика”, пише Ујевић, „то је велика ријеч, далеко од обичнијех расплаканости отаџбинских стиховних јеремјада, велика ријеч коју је требало казати, и то управо данас! То је благословљена, велика безобзирна ријеч добачена попут заповиједи, која истиче нужност жртве и налаже безувјетност пријегора херојскога [...] Смисао је, дакле, његове патриотске поезије проповиједање срчаности, неустрашљивости: не плачимо, боримо се [...] Како је његова вјера слобода и домовина, његов је морал енергија мужа.” (Славко Гордић, *Међу својима*, стр. 22)

Реченица професора Гордића, као компетентног читаоца, легирана је његова мисао различитим интерпретацијама других наших компетентних читалаца. Реч полилог, коју тако и сам наглашава често, основни је састојак његовог читања и писања. Ако постоји начин да се човек (и једна култура уопште) приближи оном што би требало да буде, то је једино овај начин којим професор Гордић посматра српску књижевност и преко ње српску културу, кључну за опстанак народа.

Опредељење да у текстовима којима се бави уочава фине, филигрански конструисане и интелектуално цизелиране увиде, води професора Гордића ка томе да пажљиво бира из сопственог арсенала знања и осећања и да суптилно, користећи стерилисану интелектуалну апаратуру, учествује својим текстовима у одржавању српске културе на нивоу који омогућава српском народу ону врсту огледања (ово *о̄легаџи се* треба разумети у сва три најчешћа значења: а) погледати за собом или на све стране, б) опробати се, искушати се, такмичити се с неким у снази, вештини, знању итд. в) рефлектовати, одразити, након којег не постоји могућност стварања криве представе о себи (криве представе настале или сопственом неуклошћу или индукцијом и инхибицијом, инвазивним методама).

Професору Гордићу, као ретко коме, не само у култури, у књижевности, није страно да укаже на сопствене некомпетенције. Попут Сретена Марића (награду са именом Сретена Марића професор Славко Гордић добио је за књигу *Размена дарова*), који је могао један свој есеј да заврши констатацијом „Не знам”, у тексту „умањујућег наслова” посвећеном Милану Пражићу („Фрагменти о Милану Пражићу”), Славко Гордић записује следећу реченицу:

Пошто се сам не осећам позваним за мериторно просуђивање свих тема и проблемских релација Пражићеве књиге (мада сам, уз још нека штива, критици критике посветио две своје књиге, *Слањање времена и Профиле и ситуације*), одлучујем се овом приликом само за неколико маргиналија, чији ће необавезујући *импресионизам* у понечем вероватно бити у опреци са чврстином и строгошћу Пражићеве мисли, којој, мора се признати, неретко придаје уверљивост надахнути сарказам и персифлажа колико и гвоздена логичка аргументација.

Теме које ће под маргиналијама подразумевати, биће: социјалистичка идеологија у Пражићевим разматрањима, као могућ одговор на питања човекових патњи у „свевлашћу дивљег капитализма” (Славко Гордић); затим питање истине у свету неолиберализма („Бритак и бескомпромисан дух, бојим се да Пражић није имао особито афинитета и пријемчивости за сферу парадоксалног, тајновитог и тешко докучивог. Зато је, међутим, мисао и књига овог човека од *уверења и истиине*, како би сам рекао, користан подсетник и оруђе отпора у одбрани од свеприсутног

и растућег духа манипулације и цинизма којим нас, можда неповратно, савремени неолиберализам наводи на резигнирану помисао да истина не постоји и да је све само игра моћи.”); питање односа дара и морала („Да се аутор одлучио на екстензивнију разраду теме, можда би застао и над призором епохалне бламаже 93 немачка угледна писца, на челу са нобеловцем Герхардом Хауптманом, који августа 1914. објављују анти-српски и антируски расистички проглас.”); место критике, књижевности и књижевног живота уопште и њихова важност, односно маргинализованост у данашњем свету – у вези са статусом критичара у друштву је и његов однос између сопствене личности и метода („Унеколико близак Мирославу Егерићу, Пражић држи да је у критичару претежнија личност од метода, те на многим страницама ове књиге оспорава, па и карикира умножавање метода који се више баве сами собом неголи истином дела и истином света.”).

Бавећи се овим темама, професор Гордић покушава да пронађе одговор на питање ко је интелектуалац, да би се пронашао одговор о пореклу аутошовинизма и постојању аутошовиниста. Тема, дакле, није родољубље као „конкретизовано хуманистичко осећање” ни „зверски шовинизам као нехумана, опака злоупотреба и посувраћење тог осећања”, јер њихово је порекло јасно. Аутор ће нас подсетити на „једно, можда последње, а отуд и заветно изјашњење Исидоре Секулић, која, наиме, од истинског ствараоца очекује и *шаленај ревизије и клицу континуитет*”.

Исто тако, у вези са романом *Лајковача љућа*, Радована Белог Марковића, записује: „Јесте Лајковачка пруга и за средњошколску лектуру и за антологијске колекције новијег српског романа, пре толиких усиљено превратничких творевина, или пак оних са свечаним погледом на свет, смртно озбиљних у своје националном и социјалном ангажману”, онда, доводећи у везу речи Исидоре Секулић, које нам преноси Славко Гордић идентификујући се са духом тих речи, речи о таленту за ревизију истинског ствараоца, пресек скупова ових мисли оставља по страни реч „усиљено” – које онда баца светло на сасвим другу, али значајну тему, психолошко-социолошких разлога превратничке усиљености. Прецизно одабрана реч *усиљеност* као да сведочи о гушењу клице континуитета, без које, каже Исидора Секулић, а са којом се Гордић слаже, нема истинског ствараоца, и као да нема, додали бисмо, ни истинске жеље за суштинском променом која се, наводно, жели усиљеним превратништвом. Јер без клице континуитета, у дубинама испод површинске жеље за усиљеним превратништвом, као да стоји још снажнији, зато радикализмом прикривен, нејасан порив да не остане исто, али нити да до истинске промене уопште дође него као да постоји жеља за једним трајним агоним који аболира од било какве одговорности. О претходно реченом би могла да сведочи и реч, *шолских* („толиких усиљено превратничких творевина”), јер уколико смо осведочили потребу

за променом, онда је потребно прекинути са дисконтинуитетима и рушењима – потребно је, одмах затим и градити, са извесним изменама, али градити на темељима који постоје. Јер управо градња сведочи о постојању клице континуитета. Или ћемо доћи у парадоксалну ситуацију да умножавамо поетичке рубрике са префиксом *йосій*, или још трагичније – *йосійосій*, како то каже професор Гордић.

Имајући све претходно речено у виду, кукавичлук и нехај, са једне стране, и енергију мужа из Шантићеве песме чијим стиховима се изнова враћа професор Гордић, са друге стране, аутор књиге *Међу својима* интелектуалца повезује са филозофом, „чија се мисао, како би рекао Јасперс, одвија у *начинима свеобухватној*”. У тој мисли, каже се даље, треба да се *осејши нешћо шћо се шћиче свакоја* (овде не можемо да се не подсетимо оног Платоновог изашавшег из пећине, који мора у пећину да се врати, али по остале, ризикујући тако да буде и убијен). Поред ових обележја интелектуалца, и његове „трагичке оријентације на свеобухватно и целовито, изван и изнад стриктног упражњавања струке, биће да интелектуалца чини и етика ангажованости”, записује професор Гордић.

Наша сујета ништавна одмерена је вековима српске културе. Наше разумевање света оскудно је без разумевања патњи кроз које је пролазио и пролази српски народ. Смисао патње и жртвовања, вратимо се на Шантићеве стихове, није у будаластом и бесмисленом пропадању него у способности за духовни живот. Дакле, за живот. Биће да је текст који отвара ову књигу Славка Гордића на самом почетку дао још један, можда и најважнији састојак који чини интелектуалца, истинског, утемељеног у сопствену културу, а то је способност и смисао за жртву – жртву за живот. То је живот међу својима.

Ненад СТАНОЈЕВИЋ

„ПОДНЕ” СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Светлана Шеатовић, *У залеђу Средоземља. Медитеран у модерној српској књижевности*, Институт за књижевност и уметност, Београд 2019

Светлана Шеатовић, *Андрић и Јадран*, Андрићев институт, Андрићград–Вишеград 2020

Између научних монографија *У залеђу Средоземља. Медитеран у модерној српској књижевности* и *Андрић и Јадран* Светлане Шеатовић влада комплементаран однос. Поглавља „Самоћа и понори од сјаја” и „Две слике Јадрана – позни Андрић и Црњански” могу се прочитати и као друга и трећа целина студије о Андрићу и Јадрану, али и у опсежној и систематској књизи *У залеђу Средоземља*. Међутим, ваља истакнути